

Referanser

NÅR RUSEN DEFINERER HELSEHJELPEN

Referanser

Publisert 23. juni 2026

ISBN 978-82-8465-048-7

1. Statens helsetilsyn. Sammenfatning av funn fra to landsomfattende tilsyn i 2017-2018 med tjenester til personer med psykiske lidelser og samtidig rusmiddelproblem - eller mulig samtidig ruslidelse. Oslo; 2019.
2. Riksrevisjonen. Helse- og velferdstjenester til personer med samtidige rusmiddellidelser og psykiske lidelser. Oslo; 2025.
3. Norges institusjon for menneskerettigheter. Rus og menneskerettigheter. Oslo: Norges institusjon for menneskerettigheter; 2022 21. september 2022.
4. Statens helsetilsyn. Det heng dårleg saman. Landsomfattande tilsyn i 2017–2018 med kommunale tenester til personar med samtidig rusmiddelproblem og psykisk liding – oppsummeringsrapport. Oslo; 2019.
5. Statens helsetilsyn. Et stykke igjen til likeverdige tjenester. Oppsummering av landsomfattende tilsyn i 2017–2018 med spesialisthelsetjenester til pasienter med psykisk lidelse og mulig samtidig ruslidelse. Oslo; 2019.
6. Helsedirektoratet. Individuell jobbstøtte (IPS) bør følge de åtte grunnleggende prinsippene for IPS Oslo: Helsedirektoratet; 2025 [oppdatert 13. juni 2025]
Tilgjengelig fra: <https://www.helsedirektoratet.no/faglige-rad/individuell-jobbstotte-ips-og-helsearbeid/individuell-jobbstotte-ips/individuell-jobbstotte-ips-bor-folge-de-atte-grunnleggende-prinsippene-for-ips#referere>.

7. Helse- og omsorgsdepartementet. Meld. St. 5 (2024–2025) Trygghet, fellesskap og verdighet. Forebyggings- og behandlingsreformen for rusfeltet. Del I: Om helse, behandling og skadereduksjon. Oslo: Regjeringen; 2024.
8. Helse- og omsorgsdepartementet. Forebyggings- og behandlingsreformen for rusfeltet (2024-2025) Del II: Om straff og reaksjonsformer. Oslo, omsorgsdepartementet H-o; 2024 2024.
9. Lov om kommunale helse- og omsorgstjenester m.m. (helse- og omsorgstjenesteloven), [LOV-2011-06-24-30 \(2011\)](#).
10. Statens undersøkelseskommissjon for helse- og omsorgstjenesten. [Mellom straff og helsehjelp - samhandling om alvorlig psykisk syke i fengsel](#). Statens undersøkelseskommissjon for helse- og omsorgstjenesten; 2026 26. mai 2026.
11. World Health Organization. ICD-10: International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems. Geneva: World Health Organization.
Tilgjengelig fra: <https://icd.who.int>.
12. Lov om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven), [LOV-1999-07-02-62](#) (2001).
13. Helsenorge. Posttraumatisk stresslidelse (PTSD) [Website]. Helsenorge; 2025 [oppdatert 26.10.2025]
Tilgjengelig fra: <https://www.helsenorge.no/sykdom/psykiske-lidelser/angst/posttraumatisk-stresslidelse>
14. Statens helsetilsyn. Mye å forbedre i tjenestetilbudet til personer med samtidig psykisk lidelse og ruslidelse. Oslo: Statens helsetilsyn; 2019
Tilgjengelig fra: <https://www.helsetilsynet.no/historisk-arkiv/nyheter-og-pressemeldinger/2019/mye-aa-forbedre-i-tjenestetilbudet-til-personer-med-samtidig-psykisk-lidelse-og-ruslidelse/>
15. Bodø kommune. OpiNor – felles senter for opioidavhengige i Bodø: Bodø kommune;
Tilgjengelig fra: <https://bodo.kommune.no/tjenester/helse-og-mestring/psykisk-helse-og-rustjenester/rustjenester/opinor/>
16. Hoxmark E, Trane K, Olsø TM. Det er behov for mange flere FACT- og FACT ung-team i Norge, særlig i de største byene: Nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsearbeid, NAPHA; 2024 [oppdatert 8. mai 2025]
Tilgjengelig fra: <https://napha.no/kunnskapsbasen/27482/det-er-behov-for-mange-flere-fact-og-fact-ung-team-i-norge-sarlig-i-de-storste-byene>.
17. Rus og samfunn. Bred enighet på toppmøte om ROP-pasienter: Nå er det nok - det er tid for handling 2026 12. mai 2026.
Tilgjengelig fra: <https://www.rus.no/aktuelt/article-5925>.
18. Waal H, Clausen T, Lillevold PH. Lav-terskel LAR i Norge. Senter for rus- og avhengighetsforskning - SERAF; 2019 2/2019.
19. Helsedirektoratet. ACT-, FACT- og FACT ung-team Oslo: Helsedirektoratet; 2015 [oppdatert 10. mars 2025]
Tilgjengelig fra: <https://www.helsedirektoratet.no/forebygging-diagnose-og-behandling/psykisk-helse-rus-og-avhengighet/act-og-fact-team>.

20. Bukten A, Lillevold PH, Skeie I, Clausen T. SERAF rapport 5/2025, Sluttrapport 2024. Oslo: SERAF - Senter for rus- og avhengighetsforskning; 2025 2025.
21. Egeland K, Peters N, Øktedalen T. Et stort flertall av ruspasienter har vært utsatt for traumer - samtidig behandling av rus og traumer er avgjørende 2024 14. mai 2026.
Tilgjengelig fra: https://www.psykologisk.no/ytringer/et-stort-flertall-av-ruspasientene-har-vaert-utsatt-for-traumer-samtidig-behandling-av-rus-og-traumer-er-avgjorende/123225?fbclid=IwY2xjawKsNiZleHRuA2FbQlxMQBicmlkETBmSkxORnR2emk3Nm5uRGtUAR6v4_GirUXYCsNFv3EgjqVtNq1F7oezoU7tv_CUxJnP7HgET3m3gdvfMM40A_aem_3JnatYlkXgHygj3SHuXDXQ.
22. Helsedirektoratet. Legemiddelassistert rehabilitering (LAR) ved opioidavhengighet [nettdokument]. Oslo: Helsedirektoratet; 2022 [oppdatert 16. mai 2024]
Tilgjengelig fra: <https://www.helsedirektoratet.no/retningslinjer/behandling-ved-opioidavhengighet>.
23. Senter for rus- og avhengighetsforskning - SERAF. SERAF notat nr 1/2024 - LAR Behandlingsmodell i endring; refleksjoner om alternativer og valg Oslo: Universitetet i Oslo; 2024 [oppdatert 18. januar 2024]
Tilgjengelig fra: <https://www.med.uio.no/klinmed/forskning/sentre/seraf/publikasjoner/rapporter/2024/seraf-notat-nr-1-2024-lar.html>.
24. International Research Institute of Stavanger - IRIS. Evaluering av rusreformen. Stavanger; 2007 20. februar 2007.
25. Mæhlum S. Rehabilitering: Store medisinske leksikon; [avlest 2026 9. mai]
Tilgjengelig fra: <https://sml.sn.no/rehabilitering>.
26. Simenstad B. Vær obs på traumer tidlig i rusbehandlingen: Rus & samfunn; 2023 [oppdatert 13. mai 2026]
Tilgjengelig fra: <https://www.rus.no/aktuelt/var-obs-pa-traumer-tidlig-i-rusbehandling>.
27. Belfrage A, Njå ALM, Lunde S, Årstad J, Fodstad EC, Lid TG, et al. Traumatic experiences and PTSD symptoms in substance use disorder: A comparison of recovered versus current users. Nordic Studies on Alcohol and Drugs. 2023;40(1):62–75.
28. Skjærvø I, Marciuch A, Digranes LW, Follerås LM, Mordal J, Solli KK, et al. Chronic Pain and Posttraumatic Stress Among Patients in Substance Use Treatment: Protocol for NOR-APT, a Longitudinal Cohort Study. JMIR Research Protocols. 2025;14:e67663.
29. Helsedirektoratet. Psykisk helsevernloven. Rundskriv og fortolkninger til psykisk helsevernloven og psykisk helsevernforskriften. Nasjonale anbefalinger og krav. Oslo: Helsedirektoratet;
Tilgjengelig fra: <https://www.helsedirektoratet.no/lov-og-forskrift/psykisk-helsevernloven>.
30. Bramnes JG, Syse A, Borger Rognli E. Rusutløst psykose - en problematisk diagnose 2023 14. mai 2026; 143 (Utg. 3).
Tilgjengelig fra: <https://tidsskriftet.no/2023/02/kronikk/rusutlost-psykose-en-problematisk-diagnose>.
31. Helsedirektoratet. Pårørendeveileder Oslo: Helsdirektoratet; 2024 Tilgjengelig fra: <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/paorendeveileder>.

32. Lien L, Knutsen A, Lunde G. ADHD og samtidige rusutfordringer: en catch 22-situasjon 2024. Tilgjengelig fra: <https://www.dagensmedisin.no/adhd-psykisk-helse-rus/adhd-og-samtidige-rusutfordringer-en-catch-22-situasjon/653844>.
33. Helsedirektoratet. Utredning i spesialisthelsetjenesten Oslo: Helsedirektoratet; 2024 [oppdatert 28. oktober 2024]
Tilgjengelig fra: <https://www.helsedirektoratet.no/nasjonale-forlop/rusbehandling-tsb/utredning-i-spesialisthelsetjenesten/utredning>.
34. Stortinget. nr. 2622 Skriftlig spørsmål fra Marian Hussein (SV) til helse- og omsorgsministeren Oslo: Stortinget; 2024
Tilgjengelig fra: <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/Skriftlige-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qnid=96706>
35. Isachsen HB. Ny ADHD-prosedyre på Lovisenberg sykehus etter debatt om rusfrihet: Dagens Medisin; 2025 [oppdatert 13. januar 2025]
Tilgjengelig fra: <https://www.dagensmedisin.no/adhd-haukeland-universitetssjukehus-helse-bergen/ny-adhd-prosedyre-pa-lovisenberg-sykehus-etter-debatt-om-rusfrihet/668531>.
36. McDonald R, Bech AB, Clausen T. Evaluering av implementeringen av revidert nasjonal faglig retningslinje for legemiddelassistert rehabilitering (LAR) ved opioidavhengighet. Oslo: Senter for rus- og avhengighetsforskning (SERAF), Universitetet i Oslo; 2025. Report No.: SERAF rapport 2/2025.
37. Hestevik CH, Evensen L. Dødelighet ved forskrivning av benzodiazepiner til personer i legemiddelassistert rehabilitering (LAR): en systematisk oversikt. Oslo: Folkehelseinstituttet; 2021.
38. [Lov om pasient- og brukerrettigheter](#) (pasient- og brukerrettighetsloven). (1999).
39. Helsedirektoratet. Pasient- og brukerrettighetsloven med kommentarer [nettdokument]. Oslo: Helsedirektoratet; 2015.
Tilgjengelig fra: <https://www.helsedirektoratet.no/rundskriv/pasient-og-brukerrettighetsloven-med-kommentarer>.
40. Helsenorge. Hva er samvalg? : Helsenorge; 2025
Tilgjengelig fra: <https://www.helsenorge.no/samvalg/hva-er-samvalg/>.
41. SINTEF. Bruker- og pasientundersøkelse i psykisk helsevern og rusbehandling: SINTEF; 2023
Tilgjengelig fra: https://www.sintef.no/prosjekter/2021/brukerundersokelse_poliklinikk/
42. ProLAR Nett. Endelig rapport: MASTER ProLAR Nett. 2021.
43. Helsedirektoratet. Vandeannende legemidler: Nasjonal veileder Oslo: Helsedirektoratet; 2025
Tilgjengelig fra: <https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/vanedannende-legemidler>.
44. Lov om helsepersonell m.v. (helsepersonelloven), [LOV-1999-07-02-64](#) (1999).
45. Spero foreningen. Sykdom, skam og stigmatisering: Spero foreningen;
Tilgjengelig fra: <https://speroforeningen.no/sykdom/>

46. van Boekel LC, Brouwers EPM, van Weeghel J, Garretsen HFL. Stigma among health professionals towards patients with substance use disorders. *Drug Alcohol Depend.* 2013;131(1-2):23–5.
47. Volkow ND, Frieden TR, Hyde PS, Cha SS. Medication-assisted therapies — tackling the opioid-overdose epidemic. *N Engl J Med.* 2014;370:2063–6.
48. Norges institusjon for menneskerettigheter N. Du har ikke noe her å gjøre» – En undersøkelse om rusavhengiges opplevelser av diskriminering og stigma. Oslo: Norges institusjon for menneskerettigheter, NIM; 2024 16. februar 2024.
49. Carusone SC, Guta A, Robinson S, Tan DH, Cooper C, O’Leary B, et al. Maybe if I stop the drugs, then maybe they’d care?”—hospital care experiences of people who use drugs. *Harm Reduction Journal.* 2019;16(1):16.
50. Greiner MG, Dixon LB. The stigma of addiction. *Psychiatr Serv.* 2021;72(9):1105–6.
51. Luderer M, Stockreiter D, Binder A, Müller L, Burger F, Stüben N, et al. Stigma from healthcare professionals and care-limiting behaviors in individuals with substance use disorders: a mixed-methods study. *The Lancet Regional Health - Europe.* 2026.
52. Hatzenbuehler ML, Phelan JC, Link BG. Stigma as a fundamental cause of population health inequalities. *Am J Public Health.* 2013;103(5):813–21.
53. Skeie I. Helsa til folk med psykiske lidelser og rusmiddellidelser må bedres2024; 144. Tilgjengelig fra: <https://tidsskriftet.no/2024/01/kronikk/helsa-til-folk-med-psykiske-lidelser-og-rusmiddellidelser-ma-bedres>.
54. Bech AB, Toft H. Psykisk helse og rus: Slik kan sykepleiere ivareta pasienters somatiske helse2023 15. mai 2026. Tilgjengelig fra: <https://sykepleien.no/fag/2023/08/psykisk-helse-og-rus-slik-kan-sykepleiere-ivareta-pasienters-somatiske-helse>.
55. Kulesza M, Watkins KE, Ober AJ, Osilla KC, Ewing B. Internalized stigma as an independent risk factor for substance use problems among primary care patients: Rationale and preliminary support. *Drug Alcohol Depend.* 2017;180:52–5.
56. Statens undersøkelseskommissjon for helse- og omsorgstjenesten (Ukom). Ukom (Statens undersøkelseskommissjon for helse- og omsorgstjenesten) Stavanger: Ukom; Tilgjengelig fra:<https://ukom.no/>.
57. L N, P L, I S, PH L, T C. Sluttrapport 2023 Tjuefem år med legemiddelassistert rehabilitering (LAR). Oslo: Universitetet i Oslo, Senter for rus- og avhengighetsforskning, SERAF; 2023.
58. Zinöcker S, Shrestha M, Næss GE, Kornør H. Effekter av legemiddelassistert rehabilitering sammenliknet med ikke-medikamentell behandling av opioidavhengighet: En systematisk oversikt. Systematisk oversikt. Oslo: Folkehelseinstituttet; 2020 2020.
59. SERAF - Senter for rus- og avhengighetsforskning. SERAF-rapport nr. 2-2024: Statusrapport 2023 Oslo: Universitetet i Oslo; 2024 Tilgjengelig fra: <https://www.med.uio.no/klinmed/forskning/sentre/seraf/publikasjoner/rapporter/2024/seraf-rapport-nr-2-2024-statusrapport-2023.html>.

60. Apotekforeningen. Veileder – Takster for apotekenes tjenester i LAR i apotek. Oslo: Apotekforeningen; 2021.
61. Landheim A, Odden S. Evaluering av FACT-team i Norge – Sluttrapport Hamar: Nasjonal kompetansetjeneste for samtidig rusmisbruk og psykisk lidelse (NKROP), Sykehuset Innlandet HF 2020 30. april 2020.
62. Norsk helseinformasjon N. Benzodiazepiner: Norsk helseinformasjon, (NHI); [oppdatert 20. oktober 2021]
Tilgjengelig fra: <https://nhi.no/sykdommer/psykisk-helse/legemidler/benzodiazepiner>.
63. Mørland J, Ringsevjen H, Bretteville-Jensen AL. Opioider Oslo: Store medisinske leksikon;
Tilgjengelig fra: <https://sml.snl.no/opioider>.
64. Spero foreningen. Sykdom, skam og stigmatisering: Spero foreningen;
Tilgjengelig fra: <https://speroforeningen.no/sykdom/>.
65. Helse- og omsorgsdepartementet. Evaluering av FACT-team i Norge. Oslo: Regjeringen; 2020 14.05.2020.
66. Helseinformasjon. Rus og psykiatri (ROP-lidelse): Norsk helseinformasjon; [oppdater 21. april 2021]
Tilgjengelig fra: <https://nhi.no/sykdommer/psykisk-helse/alkohol/rus-og-psykiatri-rop-lidelse>

**Statens undersøkelseskomisjon
for helse-og omsorgstjenesten**

Postboks 225 Skøyen
0213 Oslo
E-post: post@ukom.no
Org nr: 921018924